

ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΑΙ ΟΜΗΡΙΚΗ ΣΚΥΛΛΑ

Ο Ελληνικὸς πολιτισμὸς ὁφεῖται μέρος τῶν καλλιτεχνιῶν, πνευματικῶν καὶ θρησκευτικῶν αὐτοῦ στοιχείων εἰς τὸν Κρητομυκηναϊκὸν πολιτισμόν. Ο Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς δύναται ἥδη νὰ ὀνομασθῇ πολιτισμὸς Ἑλλήνων, ἐν φὸ δ Κρητικός, δ πατὴρ τοῦ Μυκηναϊκοῦ, ἐφ' ὅσον σήμερον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς φυλὰς μὴ Ἑλληνικάς. Τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ φορεῖς τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἥσαν ἥδη Ἑλληνες καὶ προφανῶς οἱ πρῶτοι Ἑλληνες τῆς Ἑλλάδος, ἔξηγει καὶ πιθανοποιεῖ περισσότερον τὴν ἐπιβίωσιν πολλῶν στοιχείων ἐν τῷ μετέπειτα Ἑλληνισμῷ. Η σύντονος ἐργασία ἥτις τελευταίως καταβάλλεται πρὸς καθορισμὸν τῶν στοιχείων τούτων ἀπέδωκεν ἥδη ὠραίους καρποὺς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς θρησκείας¹.

Εἰς τὸν Μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν ὁφεῖται τὰς ὁἶζας τῆς ἡ ἐπικὴ ποίησις τῶν Ἑλλήνων, ἡ μέλλουσα δ' ἔρευνα θὰ ἀποδεῖξῃ κατὰ πόσον καὶ ἐν τῷ κλάδῳ τῶν λοιπῶν καλῶν τεχνῶν ἐνυπάρχει τὸ στοιχεῖον τοῦ Κρητομυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν τῇ προσπαθείᾳ διμοσιεύεται προσοχή, ἵνα μὴ δμοιότητες τυχαῖαι ἔξωτερικῶς θεωρηθῶσιν ἔχουσαι βαθυτέραν συνάφειαν πρὸς ἄλλήλας. Μίαν τοιαύτην περίπτωσιν παρουσιάζει ὁ ἐνταῦθα ἔξεταζόμενος μῆθος τῆς Σκύλλας.

Ἀφ' ἣς ἐποχῆς ὁ Sir A. Evans ἐδημοσίευσε τὰ ἐκ Κνωσοῦ σφραγίσματα μετὰ κυνομόρφου κεφαλῆς ὡς τὸ πρωτότυπον τῆς Σκύλλας², ἡ γνώμη του ἐγένετο γενικῶς παραδεκτὴ καὶ ὑπερέθη κατὰ λογικὴν συνέπειαν ὅτι ὁ σχετικὸς Ὁμηρικὸς μῆθος τῆς Ὀδυσσείας ἔχει τὰς ὁἶζας του εἰς τὸν Μινωικὸν πολιτισμόν³. Τὸ γεγονὸς διμοσιεύεται τούτο εἶναι τούλαχιστον ἄκρως ἀμφίβολον, ὡς ἡ λεπτομερεστέρα ἔρευνα δεικνύει.

Ως βάσις ταυτίσεως τοῦ Μινωικοῦ τέρατος πρὸς τὴν Σκύλλαν ἔχοησίμευσε τὸ γεγονός ὅτι τὸ τέρας τοῦτο φέρει κυνόμορφον κεφαλήν, δπως καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἀπεικονίσεις ἡ Σκύλλα εἰκονίζεται ἀπολήγουσα εἰς κεφαλὰς κυνῶν.

¹ Τὴν τελευταίαν προσπάθειαν ἀποτελεῖ τὸ λαμπρὸν βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Martin Nilsson, *Minoan-Mycenaeans religion and its survival in greek religion*, 1927.

² BSA IX 58, εἰκ. 36. Πρεβλ. νῦν καὶ Palace κλπ. I, 698.

³ Studniczka AM 31, 1906, 50 ἔξ. Crusius, Philologus 65, 1906 σελ. 320. Waser παρὰ Roscher Lex. ἐν λ. *Skylla*. Προφανῶς δ Stein παρὰ Pauly-Wissowa ἀρθρ. *Skylla* σελ. 654 (1927). Τέλος δ Nilsson ἐν τῷ μνημονευθέντι βιβλίῳ του σελ. 44. 'Ο μόνος, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, δστις ἔξέφρασεν ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς τοιαύτης ταυτίσεως είναι δ Bethle, Minos (Rhein. Museum 65, 1910 σελ. 220.).

‘Η δόμοιότης ὅμως αὕτη είναι τυχαία, ἐν δὲ τῇ πραγματικότητι ύφισταται χάσμα ἐμποδίζον τὴν τοιαύτην ταύτισιν, διότι τὸ Ὁμηρικὸν τέρας Σκύλλα, ἀν καὶ πλαισιοῦται ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ὑπὸ ποιητικῆς συλλήψεως, δεικνύει ἐν τούτοις ὅτι ὡς πυρῆνα ἔχει ἀλλότριον ὄν, οὐχὶ δὲ τὸ κυνόμορφον τέρας τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς οὐδὲ τὰς Ἑλληνικὰς ἀπεικονίσεις τῆς «μειξοπαρθένου κυνός», ἵνα κατὰ Λυκόφρονα εἴπωμεν.

‘Η Ὁμηρικὴ Σκύλλα περιγράφεται ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ὡς ἔξης: (μ 89 ἔξ.). *Ἐχει δώδεκα πόδας **δάρδους** (ἴδ. κατωτ.), ἔξ μακροὺς λαιμοὺς καὶ ἔξ «σμερδαλέας» κεφαλὰς φερούσας ἀνὰ τρεῖς σειρὰς ὁδόντων. Δὲν εὑρίσκεται ἐν τῷ ὅδατι, ἀλλὰ κατοικεῖ ὑψηλότερον ἐντὸς βερέθρου, ὅποθεν κρεμῶσα τὰς κεφαλὰς ἀναζητεῖ λείαν περὶ τὸν σκόπελον, ἀρπάζουσα δελφῖνας, **κύνας** (ἴδ. κατωτ.) καὶ ἀλλα μεγαλύτερα κήτη, εύκαιριας δὲ τυχούσης καὶ ναύτας ἐκ τῶν διερχομένων πλοίων, συλλαμβάνουσα ἀνὰ ἓνα δι’ ἔκαστης κεφαλῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι σχολιασταὶ ἐτόνισαν ἐπαρκῶς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ περιγραφὴ αὕτη δὲν ἔχει τίποτε νὰ κάμῃ πρὸς τὰς μεταγενεστέρας κυνῶν κεφαλάς, τὰς δοπίας προσῆψαν εἰς τὴν Σκύλλαν οἱ νεώτεροι. Ὁ Ἀρισταρχος ἐκ τῆς Ὁμηρικῆς ποιῆσεως καὶ τῆς μεταγενεστέρας μυθολογικῆς παραδόσεως εἶχε σχηματίσει τὴν ἔξης ίδεαν περὶ Σκύλλας¹: ‘Ως πρωτότυπον ταύτης ἔχοντιμευσε πετραιῶν τι θηρίον, προσπεφυκὸς τῷ σκοπέλῳ καὶ «κοχλιῶδες» τὴν φύσιν, ἔχον δὲ πόδας «πλεκτανῶδεις». Πλεκτάνη καλεῖται παρ’ ἀρχαίοις δὲ πλόκαμος τοῦ πολύποδος, ὥστε τοὺς πόδας τοῦ τέρατος ἐφαντάζετο δὲ Ἀρισταρχος ἔχοντας τοιαύτην περίπου φύσιν καὶ προσκολλωμένους εἰς τὸν βράχον. Κατὰ πόσον τοῦτο εἶναι ὀρθόν, μέλλει νὰ δεῖξῃ ἡ δριστικὴ ἐτυμολογία τοῦ **ἄωρος**, τῆς λέξεως ἥτις ἀνέκαθεν ὑπῆρχε crux interpretum. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ Ἀριστάρχου, καθ’ ἥν ἄωρος παράγεται ἐκ τοῦ ὄρη (= κωλῆ), ἐπομένως ἄωρος = ἄκωλος, ἄναρθρος, ὀστᾶ οὐκ ἔχων, εύρηκε τοὺς περισσοτέρους ὑποστηρικτάς², οὗτως ὥστε κατὰ τὸν Tümpel ἔ.ἀ. ἡ τελικὴ τοῦ Ἀριστάρχου συγκεφαλαίωσις «κατὰ τὴν ἄνωθεν φαντασίαν τῇ “Υδρα προσεεικέναι (τὴν Σκύλλην)» εἶναι μία ἔξοχος διαφώτισις περὶ τοῦ εἰδούς τῆς σκοτεινῆς ταύτης μορφῆς. Ὁ ἴδιος Tümpel ἔδειξεν ἀλλαχοῦ³ δτι δὲ πολύπους, δστις ἐν τῇ

¹ Πρβλ. καὶ Römer, Rhein. Mus. 61, 1906 σελ. 337.

² “Id. τὸ πλήθος τῶν ἐρμηνεῶν τῆς λέξεως ἐν τοῖς ἀρχ. σχολίοις, μ 89. Πρβλ. Tümpel ἐν Berl. philol. Wochenschrift 1895 σελ. 95. Τὸ ἐτυμολ. λεξικὸν Boisacq ἔξηγει: «pieds de devant, ion. ὄωρη», τὸ δὲ ὄρη ἀντιτίθεται κατ’ αὐτὸν πρὸς τὴν ἐπιγραφικὴν παράδοσιν. ‘Υπὲρ τῆς ἐρμηνείας ἄκωλοι τοῦ Ἀριστάρχου ἀηρύσσεται καὶ τὸ νεώτατον Greek - English Lexicon Lidell καὶ Scott, new edition by H. Stuart Jones, 1926. ‘Ο F. Bechtel, Lexicologus zu Homer, 1914, σελ. 8 συνάπτει τὸ ὄρη πρὸς τὸ λατ. stra καὶ ἔξηγει ἄωροι ἄωροι πόδες Beine, die keine Waden haben, ἐπομένως Beine von der Gestalt der Krakenarme und Vogelbeine.

³ Festschrift für Overbeck 144 ἔξ. (Der mykenische Polyp u. die Hydra).

παλαιᾶ Ἰωνικῆ λατρείᾳ τοῦ Ποσειδῶνος εἶχε καὶ ιερὰν σημασίαν, ἐχρησίμευσεν ώς πρότυπον εἰς διαφόρους μυθικάς μορφάς ώς τὴν Λερναίαν Ὅδραν, τοὺς Τιρυνθίους Χειρογάστορας καὶ γενικῶς τοὺς Ἐκατόγχειρας¹. Ἐντεῦθεν προβαίνων περαιτέρω ὁ Steuding² ὑπεστήριξεν ὅτι καὶ τῆς Σκύλλας τὸ πρωτότυπον ὕφειλε νὰ εἴναι γιγάντιος πολύπους.³ Οτι δὲ κοινότατος ἀνὰ τὰ ὕδατα τῆς Μεσογείου πολύπους καὶ σήμερον ἀκόμη ἀποβαίνει εἰς δύτας ἐπικίνδυνος, ὅταν είναι ὅπως δήποτε μέγας, εἴναι γνωστὸν εἰς πάντα Ἐλληνα νησιώτην, ἀναφέρουσι δὲ ἀφθόνως αἱ παλαιαὶ παραδόσεις, Ἐλληνικαὶ, Ρωμαϊκαὶ καὶ Γερμανικαὶ ἀκόμη (Steuding ἔ. ἀ. 186). Ἐντὸς τῆς Μεσογείου ζῶσι μέχρι σήμερον πολύποδες λίαν μεγάλων διαστάσεων⁴, ὅτι δὲ ἔκτὸς ταύτης ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ἔτι γιγαντιαῖα εἴδη πολυπόδων, ἐπικυροὶ διὰ πολλῶν παραδειγμάτων ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη. Εἰς τὸ Ζφολογικὸν Μουσεῖον Νέας Ὑόρκης ὑπάρχει πλόκαμος 12 μέτρων μήκους, ἀλιευθεὶς ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ καὶ ἀνήκων εἰς πολύποδα, ὅστις πρέπει νὰ εἴχε τὸ μέγεθος φαλαίνης. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἴδη πολυπόδων δὲν μυθώδη τὴν διήγησιν τοῦ Πλινίου περὶ γιγαντώδους πολύποδος ἔξερχομένου τὴν νύκτα εἰς τὴν ἔηραν πρὸς λεηλασίαν ἰχθυαποθηκῶν ἐν Karteia (πόλει τῆς Βαιτικῆς Ἰσπανίας, οὐ μακρὰν τοῦ Γιβραλτάρο). Ή κεφαλὴ τοῦ ζώου, ἥτις ἐπεδείχθη εἰς τὸν Λούκουλλον, ἥτο μεγάλη ώς πίθος 15 ἀμφορέων, οἱ δὲ πλόκαμοι, οὓς εἰς ἄνθρωπος μόλις ἥδυνατο νὰ περιβάλῃ, εἴχον μῆκος 30 ποδῶν⁵. Οτι εἴδη πολυπόδων δὲν ἐγκαταλείπουσι τὴν ἔηραν ἐπ' ἀρκετὸν διάστημα, βεβαιοῖ ἐπ' ἵσης ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη⁶, εἴναι δὲ ὡσαύτως ἔξηκριθωμένον, ὅτι τοιοῦτοι πολύποδες εἰς

¹ Τῶν Χειρογαστόρων ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία είναι ὅτι εἴχον πλείστας χείρας ἐμπροσθεν ἐκφυομένας, οὐχὶ ὅτι ἔβοσκον δῆθεν τὴν γαστέρα διὰ τῆς τῶν ίδιων χειρῶν ἐργασίας (Στράβων 372 - 3, προβλ. Ἡούχ. Χειρογάστορες, οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντες). Προσθέτω ὅτι ἡ ἐρμηνεία αὕτη είναι τοσούτῳ μᾶλλον εὔλογος, καθ' ὅσον καὶ οἱ παλαιοὶ ἐγνῶριζον καὶ ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη βεβαιοῖ ὅτι δὲ πολύπους μεταχίνει καὶ συνάγει διὰ τῶν πλοκάμων του ἀρκούντως ὀγκώδεις λίθους, δι' ὧν κτίζει ἐν τῷ πυθμένι τῆς θαλάσσης τὴν κρατηροειδῆ φωλεάν του, ἐντὸς τῆς δόπιας ἀόρατος καθήμενος ἐνεργεύει τὰ διερχόμενα θηράματα. (Τίδ. μεταξὺ ἄλλων καὶ O. Keller, die antike Tierwelt II σελ. 515).

² Jahrbücher für Philologie 151, 1895 σελ. 185 ἔξ. (Skylla ein Krake am Vorgebirge Skyllaeon).

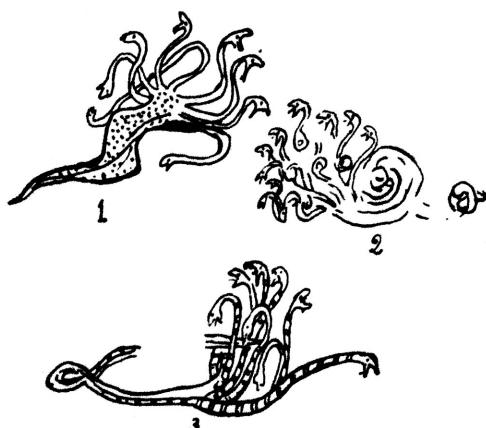
³ Παρὰ τὴν Νίκαιαν ἡλιεύθη πολύπους μήκους 3 μ. ζυγίζων 25 χιλιόγραμμα, ἴδ. Brehms Tierleben⁴ (bearb. v. Franz, Gruppe, Hempelmann κλπ.), Λειψία - Βιέννη 1918, τόμ. 1, niederen Tiere σελ. 594. Ἀρκεῖ εἰς πολύπους πολὺ μικροτέρων διαστάσεων, ἵνα κρατήσῃ εἰς τὸν βυθὸν τὸν δύτην. ὅστις ἀποθνήσκει οὗτο ἐξ ἀσφυξίας. Περὶ τῶν ἐκ πολυπόδων κινδύνων δυτῶν καὶ ναναγῶν ἴδ. H. O. Lenz, Zoologie der alten Griechen u. Römer σελ. 619. Ἐν σελ. 620 σημ. 2149 ἀναφέρει ὅτι ἐν Ἐλλάδι ὑπάρχουσι παραδείγματα δυτῶν πνιγέντων ὑπὸ πολυπόδων. Προβλ. καὶ K. Fiedler, Reise durch Griechenland I, 267 - 70.

⁴ Παρὰ Brehm ἔ. ἀ. σελ. 586 - 7 ἀναφέρονται συγκεντρωμέναι δλαι αἱ μαρτυρίαι παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων χρόνων περὶ γιγαντιαίων κεφαλοπόδων. Προβλ. καὶ Lenz ἔ. ἀ. σελ. 619, Steuding σελ. 186.

⁵ Brehm ἔ. ἀ. σελ. 592. Τὸ πλῆθος τῶν ἀοχαίων μαρτυριῶν περὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἴδ. παρὰ Tümpel, Festschrift für Overbeck σελ. 145. Διὰ τὸ περίεργον τοῦ πράγματος ἀναφέρω ἔτι, ὅτι ἡ διήγησις τοῦ Κλεάρχου παρ' Αἰλιανῷ (ἴδ. Tümpel ἔ. ἀ., προβλ. καὶ Ὁππ. Ἀλιευτ. Δ, 268 ἔξ.) περὶ τῆς ὑπερβολικῆς ἀγάπης τοῦ πολύποδος πρὸς τὰ ἐλαϊόδενδρα καὶ τῆς συνηθείας του ν' ἀναθαίνῃ ἐπ' αὐτῶν, ὅταν εὑρίσκωνται

μικρὰ πλοῖα δύνανται ν' ἀποβῶσιν ἄκρως ἐπικίνδυνοι, ἀπὸ μεγάλων δ' ἔτι πλοίων ἀναφέρεται ὅτι ἥρπασαν ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ναύτας¹.

Κατὰ ταῦτα μοῦ φαίνεται βέβαιον ὅτι ἡ Σκύλλα, ἥτις παρ' Ὁμήρῳ εἶναι ἐντελῶς ζωώδης, οὐδεμίαν ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὰς κατόπιν ἀπεικονίσεις τῆς

Εἰκὼν 1. Ἀπεικονίσεις τῆς Υδρας.

1. μελανόμ. Βοιωτ. ἀγγειον· 2. πώρινον ἀέτωμα
Ἀκροπόλεως· 3. μελανόμ. ἀγγειον ἔξι Αιγίνης.

(Κατὰ τὸν Tümpel).

'Ελληνικῆς τέχνης, ἔχει ὡς πρότυπον γιγάντιόν τινα πολύποδα καὶ ἴδεαν περίπου τοῦ πῶς ἐφαντάσθη ταύτην ὁ ποιητὴς μᾶς δίδουσι μερικαὶ ἀπεικονίσεις τῆς Υδρας (εἰκ. 1). "Ηρκει ἡ ἀρπαγὴ μερικῶν ναυτιλλομένων εἴτε ἀπὸ τῶν ἀποκρήμνων σπιλάδων εἰς ἄς κατέφυγον ἔνεκα ναυαγίου, ὑπὸ ἐνὸς τοιούτου ζώου, ἵνα λάβῃ ἀρχὴν ἡ παράδοσις, τὴν ὃποιαν βλέπομεν ἐπεξειργασμένην εἰς μῆθον ἐν τῇ Ὁδυσσείᾳ. Πῶς ἐγεννήθη λοιπὸν ἡ παρεξήγησις τοῦ νὰ παρασταθῇ κατόπιν ἡ Σκύλλα ἐν τῇ τέχνῃ ὡς κόρη καὶ νὰ συνδεθῇ ταυτοχρόνως πρὸς τοὺς κύνας;² 'Ως πρὸς μὲν τὸ πρῶτον, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν αἰτίαν εἰς τινα μεταγενέστερον τοῦ Ὁμήρου μῆθον. Προβλ. Τζέτζην εἰς σχόλ. Λυκ. Ἀλ. 45: « Ἡν δὲ ἡ Σκύλλα, ὡς φασι, πρῶτον γυνὴ εὐπρεπῆς» κλπ. Τοῦ μύθου τούτου ἐπωφελήθη συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρά της ἡ Ἐλληνικὴ τέχνη, ἥτις καὶ τὰς ἄλλας μειξογενεῖς καὶ

παρὰ τὴν θάλασσαν, ζῆ παραδόξως μέχρι σήμερον καὶ εἶναι κοινοτοπία τῶν τερατολογούντων κυνηγῶν ὅτι ἔτυχε νὰ φονεύσωσι πολύποδα ἐπὶ ἐλαίας (οὐχὶ δῶμας ἄλλου δένδρου). Ἀναφέρω τοῦτο ἵνα καταδειχθῇ πόσα λαϊκὰ στοιχεῖα τῆς σήμερον ἐπιζῶσιν ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, τὰ δόπια μία συστηματικὴ προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν διδασκάλων καὶ τῶν σπουδαζόντων φοιτητῶν θὰ ήδυνατο νὰ διασώσῃ προτοῦ ἐξαφανισθῶσιν ἐντελῶς.

¹ "Id. Steuding ἐ. ἀ. καὶ τὰς περαιτέρω παραπομπάς του. Ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων γεγονότων συνέγραψεν δὲ Wells γνωστὸν διήγημα (ὅπερ καὶ ἐν Ἐλληνικῇ μεταφράσει ὑπάρχει εἰς τὴν βιβλιοθήκην Δημητράκου), ὡς ἐπ' Ἰησὸς δὲ Jules Verne ἐχρησιμοποίησε τὸ αὐτὸν μοτίβον. Τὰς ἄλλας θεωρίας τοῦ Tümpel ἐντοπίζοντος τὴν Σκύλλαν κατὰ τὸ Σκύλλαιον τῆς Ἀργολίδος καὶ ταῦτιζοντος τὰ Τρίκανα πρὸς τὴν Θρινακίην κλπ. οὗτε δέχομαι οὐτε εἶναι ἀνάγκη νὰ συζητήσω ἐνταῦθα.

² Τὸν τύπον τῆς Σκύλλας ἐν τῇ τέχνῃ Ἰδ. παρὰ O. Waser, *Skylla und Charybdis in der Literatur und Kunst*, Dissertation 1894, 78 - 83. Αἱ ἐπὶ Ἐτρουσκικῶν καὶ Φοινικικῶν ἔργων ἀπεικονίσεις (σαρκοφάγοι τῆς Καρχηδόνος) ιστανται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἐλληνικῆς τέχνης καὶ εἰκονίζουσι γενικῶς τὴν Σκύλλαν ὡς κόρην ἀπολήγουσαν κάτω εἰς κεφαλάς κυνῶν. (Προβλ. καὶ λεξικὸν Roscher, *Skylla* σελ. 1037). Ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ ἀντιστοιχεῖ ἡ ἔκφρασις Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρου 668 ἔξι. Ἐρινύς μειξοπάρθενος κύων. Ισως ὁ τύπος οὗτος τῆς Σκύλλας εἶναι καὶ διάφορος ἐν τῇ τέχνῃ, διότι αἱ παλαιότεραι ἀπεικονίσεις αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸν βον καὶ τὸν αἰῶνα δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδεῖξωμεν ὅτι εἰκονίζουσι Σκύλλαν καὶ οὐχὶ ἄλλο φανταστικὸν δρακοντόμορφον τέρας. "Id. κατωτέρω.

ζωώδεις μιορφάς ἔξιδανίκευσε βαθμηδὸν (Κενταύρους, Σατύρους, Μεδούσας κλπ.). Ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, εἶναι προφανές ὅτι τὰς ἔξι σμερδαλέας κεφαλὰς ἐπὶ τῶν μακρῶν λαιμῶν τῆς Σκύλλας δὲν ἔχομεν κανὲν δεδομένον ἵνα νομίσωμεν κυνῶν κεφαλάς. Ὁ Εὔστάθιος ἥγητῶς μαρτυρεῖ ὅτι αὗται εἶναι πλάσματα τῶν νεωτέρων, ἐνῷ τὸ πιθανώτερον εἶναι νὰ νοήσωμεν κεφαλὰς δρακόντων, πρὸς οὓς συμφωνοῦσι περισσότερον καὶ αἱ πολλαπλαῖ σειραὶ ὀδόντων. Τὴν ἐρμηνείαν πρέπει λοιπὸν νὰ ζητήσωμεν εἰς τοὺς στίχους μ 86 - 88, κατὰ τοὺς δρούσους ἡ φωνὴ ἡ ἐκπεμπομένη ὑπὸ τῆς Σκύλλας παραβάλλεται πρὸς τὸ κλαυθμήρισμα νεογεννήτου κυναρίου:

τῆς ἡ τοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλῆς
γύγνεται, αὐτὴ δ' αὖτε πέλωρ κακόν· οὐδέ κέ τίς μιν
γηθήσειν ἴδων, οὐδὲ εἰ θεὸς ἀντιάσειε.

”Ηδη δὲ ὁ Εὔστάθιος παρατηρεῖ (ύπομν. εἰς Ὀδ. 1715, 7 ἔξ.) «Ιστέον δὲ ὡς **κατὰ τοὺς παλαιοὺς** Όμηρον εἰπόντος τὸ ὅση φωνὴ σκύλακος **προσέπλασαν τῇ Σκύλλῃ καὶ κυνῶν κεφαλὰς οἱ νεώτεροι**. Πιθανώτερον δέ φασι, δρακόντων νοεῖν κεφαλὰς» κλπ. Ἐπ' ἵσης τὸ σχόλιον μαρτυρεῖ: «ἔνθεν αὐτῇ (τῇ Σκ.) κυνῶν μὲν κεφαλὰς οἱ νεώτεροι περιέπλασαν . . . .». Ἀλλ' ἥδη δὲ Ἀρίσταρχος ὁρθῶς παρετήρησεν, ὅτι αἱ τοιαῦται παραστάσεις οὐδὲν είχον κοινὸν πρὸς τὴν Όμηρικὴν περὶ Σκύλλης σύλληψιν, τοὺς δὲ ἀνωτέρω στίχους τοὺς παρασχόντας τὴν ἀφορμὴν εἰς τὰς παραστάσεις ἔκεινας, καθὼς καὶ εἰς τὰς μεταγενεστέρας ἐκφράσεις τοῦ Λυκόφρονος ἡ τῶν Λατίνων ποιητῶν (*coerulei canes, latrantia monstra* κλπ.), ὧδελιζεν δὲ **ἴδιος** Ἀρίσταρχος (Σχολ. Ὀδ. 12, 86), διότι: πῶς γὰρ ἡ δεινὸν λελακυῖα δύναιτο νεογνοῦ σκύλακος φωνὴν ἔχειν;¹ Τὸ ὑποβολιμαῖον τῶν στίχων τούτων παραδέχονται καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν νεωτέρων, ἀλλὰ θὰ είχον καὶ μίαν ἄλλην ἐρμηνείαν νὰ προτείνω, διὰ τῆς δρούσας καὶ ἀν ἀκόμη οἱ στίχοι εἶναι γνήσιοι, οὐδὲν συνάγεται ἐκ τούτων περὶ Σκύλλας:

Πρῶτον ὡς πρὸς τὸν μὴ ἀθετούμενον στίχον μ 85 τὸ «δεινὸν λελακυῖα», δὲν πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν ἀπαραιτήτως ὡς «δεινὸν ὑλακτοῦσα». Λέγεται ἀληθῶς ἐν τῷ Όμηρικῷ ὅμνῳ εἰς Ἐρμῆν 145 «οὐδὲ κύνες λελάκοντο», κυρίως ὅμως τὸ λάσκω σημαίνει παντὸς ζώου τὴν φωνήν, λ. χ. ἀηδόνος (Ἡσιοδ. Ἐργ. 207), κίρκου (Ἴλ. X. 141). Ἐπειτα τὸ «δεινὸν» δὲν σημαίνει ἀπαραιτήτως ἰσχυρὰν φωνήν, διότι δύναται αὕτη νὰ εἶναι δεινή, ἥτοι φοβερά, ἀνατριχιαστική, ἀπεχθής, χωρὶς νὰ εἶναι ἰσχυρά. Τούτων λοιπὸν οὕτως ἔχόντων ἔξηγεῖται καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἀθετούμενων στίχων, διότι, ὡς εἶναι γνωστόν, οὐδὲν τῶν θαλασσίων ζώων κέκτηται φωνήν, πλὴν ἀσθενῶν ψόφων εἰς τινα εἴδη. Ὁ δελφίν, δστις συχνότατα πάντων προσπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ναυτιλλομένων, ἐκβάλλει ἔλα-

¹ Πρόλ. καὶ Römer, Rhein. Mus. 61, 1906, σελ. 337, Dindorf, Schol. in Odyss. μ 86.

φρὰν φωνὴν ὁμοίαν πρὸς ἀναστεναγμόν. Εἶναι ἐπομένως ἀξιοσημείωτος καὶ ἡ παρατηρητικότης τοῦ Ποιητοῦ, ὅστις τὴν φωνὴν τῆς Σκύλλης ἐφαντάσθη λεπταλέαν καὶ ἴσχην ὡς τὴν τοῦ νεογνοῦ σκύλακος, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔξηγήσωμεν ἄλλως τὴν ἀντίθεσιν, τὴν δποίαν αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς τονίζει, ὅτι ἡ μὲν Σκύλλα ἦτο ὑπερμεγέθης, ἡ δὲ φωνὴ τῆς ἀδύνατος: Φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλῆς — αὐτὴ δὲ αὔτε πέλωρ κακόν. Δι’ οὐδένα λοιπὸν ἄλλον λόγον παρεβλήθη ἡ Σκύλλα πρὸς τὸν σκύλακα, ἡ διὰ τὸ λεπτὸν καὶ ἀδύνατον τῆς φωνῆς.

Οὕτω καταπίπτουσι πάντες οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὅποιους θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ σχέσις τῆς Σκύλλης πρὸς τοὺς κύνας, ἀπομένει δὲ τελευταία καὶ μόνη ἡ ἐτυμολογικὴ ὁδός, κατὰ πόσον δῆλα δὴ ἔχει γλωσσικῶς σχέσιν τὸ ὄνομα Σκύλλα πρὸς τὸν σκύλακα. Δυστυχῶς καὶ αἱ ἐτυμολογικαὶ ἔρευναι εἰς οὐδὲν βέβαιον κατέληξαν καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἔξι ὅσων ἀνέγνωσα οὐδεμίαν σαφῆ ἵδεαν ἥδυνήθην νὰ ἀποκομίσω. Ἐὰν σχετίσωμεν τὴν Σκύλλαν πρὸς τὰς γλώσσας M. Ἐτυμολ. «Σκύλλος, κυρίως ἐπὶ κυνὸς νεογνοῦ . . . Ὡρος», καὶ Ἡσυχ. «Σκύλλον, τὴν κύνα λέγουσιν», τότε Σκύλλα θὰ ἐσήμαινεν «ἡ ὑλακτοῦσα» (Doederlein, Ηοπ. Gloss. ἀριθ. 2130), τοιαύτη ὅμως σύνδεσις εἶναι ἄκρως ἀβεβαία¹. Ἀλλοι ἐτυμολογοῦσι τὴν Σκύλλαν ἐκ τοῦ Φοινικικοῦ ἡ Ἐβραϊκοῦ (Borchart, Lewy κλπ.), ἄλλας δὲ ἐτυμολογικὰς ἀναζητήσεις ἔχει Roscher ἐ. ἀ. Οἱ ἐπιμένοντες εἰς τὴν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ παραγωγὴν ἐκ τοῦ σκύλλειν (= σχιζεῖν, ἀφαιρεῖν τὸ δέρμα), ἔρμηνεύουσι τὸ ὄνομα Σκύλλα εἴτε ὡς σημαῖνον τὴν ἐστερημένην δέρματος (ὡς ὁ πολύπους καὶ γενικῶς τὰ κεφαλόποδα καὶ τὰ μαλάκια), εἴτε ὡς δηλοῦν τὴν σχίζουσαν, κατασπαράττουσαν τὴν λείαν². Ὁ Fick θεωρεῖ συγγενῆ καὶ τὰ σκόλιος καὶ κύλλος, εἰς δὲ τὸ ἐτυμολ. λεξικὸν Boisacq, ὅπου τὸ σκύλαξ παραβάλλεται πρὸς τὸ Νορβηγ. skualdra (= ὑλακτεῖν ἀδιακόπως) τὸ λιθουανικὸν skalikas (= κύων

¹ Πρβλ. καὶ τὸ ἄρθρ. *Skylla* παρὰ Roscher Lex. σελ. 1071. Ἐν πάσῃ περιπτώσει μοῦ φαίνεται βέβαιον ὅτι ἡ ὁμοιότης τῶν ὄνομάτων, καὶ ἂν δὲν συνδέωνται γλωσσικῶς, ἔπαιξε τὸν πρωτεύοντα χόλον ὡς πρὸς τὴν κατόπιν παράστασιν τῆς Σκύλλας. Ός δηλ. ἀποδεικνύει ἡ σημερινὴ πανελλήνιος χρῆσις τοῦ σκύλλος (μόνον ἐν τῇ Τσακωνικῇ διαλέκτῳ, ἐφ’ ὅσον γνωρίζω, διεσώθη τὸ κούνε = κύων), αἱ ἀνωτέρω γλώσσαι τοῦ Ἡσυχίου καὶ M. Ἐτυμολ. ἡσαν αἱ γενικῶς ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ ἀντὶ τοῦ κύων (πρβλ. τὸ ἀνάλογον ὄνομα *cavallus* ἐκ τῆς Λατιν. γλώσσης, δπερ λαϊκώτερον ὃν τοῦ *equus* ἐπεκράτησε τελικῶς εἰς τὰς λατινογενεῖς γλώσσας *cavallo*, *cheval* κλπ.). Ἐπομένως ἔκαστος ἀνθρωπος ἀκούων Σκύλλα ἀνέπλαττεν σύτομάτως κυνόμορφον τέρας, μάλιστα ἀφ’ οὐ εἰς τοῦτο δὲν ἀντετίθετο, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπεβοήθει ἡ ἀμφιθολος Ὁμηρικὴ περιγραφή.

² Πρβλ. Steuding Ihb. f. Philol. ἐ. ἀ. σελ. 186-88. Ο Steuding παραβάλλει πρὸς στήριξιν τοῦ ἐτύμου καὶ τὸν σκύλλαρον, ὅστις εἶναι γυμνόν τι θαλάσσιον ζωῦφιον, εἶδος καραβίδος, κρυπτόμενον εἰς ξένα κενὰ κελύφη. Προσθέτω ὅτι ἡ καὶ σήμερον παρὰ τῷ λαῷ ἐν μεγίστῃ χρήσει μεταφροικὴ ἔννοια ποικιλωτάτων λεξιῶν ἐκ τοῦ σκύλλος συνθέτων (σκύλλοξεσκίζω, — βρίζω, — δέρων, σκύλλιάζω κλπ.) ἔχει προφανῶς παλαιάν ἥδη τὴν ἀρχὴν ἀπορρέουσα ἐν μέρει ἐκ τοῦ ὁγματος σκύλλειν, διότι ἐπὶ πατύρου τοῦ 6' μ. Χ. αἰῶνος εὑρίσκεται ἐν ιδιωτικῇ ἐπιστολῇ ἐπὶ μεταφορικῆς ἐννοίας •σκύλαι σεμντόν• (Fr. Bilabel Griechische Papyri, Heidelberg 1923 ἀριθ. 88).

κυνηγετικὸς ἀδιακόπως ὑλακτῶν) κλπ., δὲν θεωρεῖται ἀποκλειομένη ἡ ἐκ τοῦ σκύζω παραγωγή, ὅπότε τὸ *σκυδ- λακ θὰ ἔδιδε *σκυλλακ-, μορφὴν πλησιάζουσαν πρὸς τὴν Ὄμηρο. Σκύλλαν¹. Ὁ H. Güntert, Kalypso (Halle, 1919) σελ. 176 νομίζει ὅτι αἱ λ. κύλλα, σκύλλα, σκύλλα δὲν δύνανται νὰ χωρισθῶσιν ἀπ' ἄλλήλων. Τὰς Φοινικικὰς καὶ Σημιτικὰς ἐτύμολογίας θεωρεῖ ἀνευ ἀξίας καὶ νομίζει ἐντελῶς ἀσφαλμένην τὴν γνώμην ὅτι εἰς τοὺς στίχους μ 86 ἔξ. πρέπει νὰ ἴδωμεν ἐτύμολογικὸν λογοπαίγνιον (Σκύλλη - σκύλλακος) (εἰ. ἀ. σημ. 7). Καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι Σκύλλα οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἡ κύων καὶ εἶναι κυρίως μία παραλλαγὴ τοῦ νεκρικοῦ ἡ χθονίου κυνός, ἀνήκουσα εἰς τὴν σειρὰν τῶν ποικίλων θεοτήτων, Ἀρπιῶν, Κηρῶν, Ἐρινύων, Ἐκάτης κλπ., ὃν ὁ Roscher ἔδειξε τὴν σχέσιν πρὸς τὸν κύνα, καὶ συγγενῆς οὖσα πρὸς τὸν Κέρβερον καὶ τοὺς χθονίους κύνας τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας (σελ. 176 - 7). Ὁ P. Linde τέλος (Glotta 13, 1924 σελ. 223) προβαίνων περαιτέρω ἐπὶ τῇ βάσει ἐργασίας, ἡς τὰ θεμέλια ἔθηκεν ὁ καθηγητὴς κ. Κακριδῆς (Homeriche Selbsterlängerungen), ἀντιτίθεται πρὸς τὸν Güntert καὶ φρονεῖ ὅτι ὁ ποιητὴς διὰ τοῦ στίχου μ 86 ἐπεξηγεῖ ἑαυτόν, ἥτοι θέλει νὰ καθιορίσῃ καλύτερον τὸν ὄρον «Σκύλλα»².

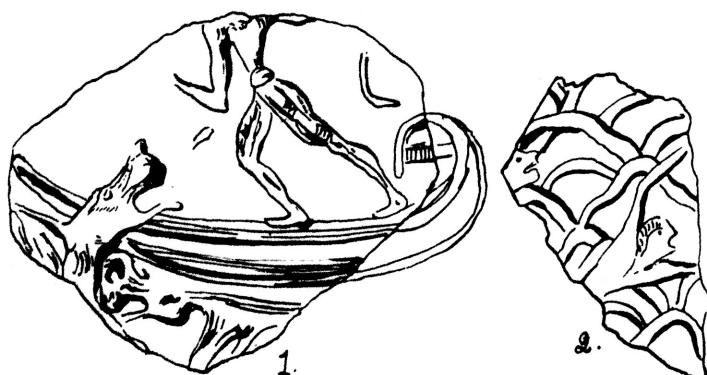
Αἱ ἀσυμφωνίαι αὗται δεικνύουσιν ἐναργῶς, νομίζω, ὅτι καὶ ἡ ἐτύμολογικὴ ὄδὸς δὲν πατεῖ ἐπὶ ἀσφαλοῦς ἐδάφους. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν καὶ αἱ ἐτύμολογικαὶ ἀναζητήσεις δὲν δύνανται νὰ μᾶς βοηθήσωσιν ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἡ τῆς ἄλλης ἀπόψεως, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ θεωρήσωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν, οἵτινες εἶχον ὑπὸ δψει πολλῷ πλείονας ἡ ἡμεῖς πηγάς, ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ μορφὴ τῆς Σκύλλης οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς τὸν κύνα. Αἱ γνωσταὶ ἡμῖν ἀπεικονίσεις εἶναι πλάσματα τῆς μεταγενεστέρας παραδόσεως προελθόντα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων λόγων, ἥτοι τὸ μὲν ἐκ τῶν στίχων μ 86 - 88, οὓς ὁ Ἀρίσταρχος ἔθεωρει νόθους, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ λαοῦ συνάψεως τῆς Σκύλλας πρὸς τὸν σκύλλον (= κύνα) διὰ τὴν δμωνυμίαν. Ἰδωμεν νῦν καὶ τὴν μορφὴν τῆς Μινωικῆς «Σκύλλας».

Τὸ τέρας τοῦτο ἀπαντᾷ τετράκις, ἐπὶ τριῶν σφραγισμάτων ἐκ Κνωσοῦ καὶ ἐπὶ ἐνὸς νέου τεμαχίου τοῦ περιφήμου ἀργυροῦ ὁντοῦ τῶν Μυκηνῶν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ τρία σφραγίσματα τῆς Κνωσοῦ προέρχονται ἐκ τῆς αὐτῆς σφραγίδος, αἱ

¹ Ἡδ. πλείονας παραδολὰς παρὰ W. Prellwitz, Etym. Wörterb. d. Gr. Sprache², λ. σκύλαξ.

² Ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Güntert τοῦτο μοῦ φαίνεται ἀξιον προσοχῆς, ἡ προσέγγισις δηλ. τῆς Σκύλλης πρὸς τὰς ἄλλας δαίμονας· διότι ὀνόματα κύρια ὡς Σκύλλης (ὁ γνωστὸς Κρής γλύπτης) Σκύλλα (ἡ κόρη τοῦ Νίσου ἡ τοῦ Τρίτωνος) Σκυλλίης, δι μυθικὸς κολυμβητὴς (Ἡροδ. 8, 8), πρὸ παντὸς δμῶς ἐπίθετα οἷον Ζεὺς Σκύλλιος (ἢ Σκυλλαῖος) ἐν Κρήτῃ καὶ Διόνυσος Σκυλλίτας ἐν Κῷ, ὑποδεικνύουσιν ὅτι ἐκρύπτετο καὶ τὶ τὸ θεῖον ἐν τῷ ὀνόματι Σκύλλα. Ὁ W. Aly (Karer u. Leleger, Philologus 68, 1909 σελ. 430 καὶ σημ. 8) ὑποστηρίζει δι τὸ Ζεὺς Σκύλλιος ἥτο θαλάσσιος θεός.

ἀπεικονίσεις πράγματι είναι μόνον δύο¹ (εἰκ. 2). Κατὰ σύμπτωσιν ὅλα τὰ μνημεῖα είναι κολοβά, ἀλλὰ καὶ πλήρη ἀν ἥσαν, φαίνεται ὅτι ὁ τεχνίτης μόνον τὴν κεφαλὴν τοῦ τέρατος ἀπεικόνιζεν ἔξεχουσαν τῶν κυμάτων, οὕτως ὡστε γνωρίζομεν μόνον τὴν κεφαλήν, ἥτις είναι κυνόμορφος, μετὰ μεγάλων ὥτων εἰς τὸ σφράγισμα, τὸ δόποιον διατηρεῖται καλύτερον. Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα, πῶς πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὸ ὑπόλοιπον σῶμα τοῦ τέρατος τούτου, νομίζω δ' ὅτι τὸ πλησιέστατον παράδειγμα είναι τὸ τέρας «pistrix», τὸ δόποιον αὐτὸς ὁ Evans μνημονεύει (Palace I 697) καὶ τὸ δόποιον ὁ Γέλων ἔθηκεν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Συρακουσῶν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τῶν Τυρρηνῶν θαλασσίας νίκης του² (εἰκ. 3, 1). Τὴν ὑπαρξίαν τοῦ αὐτοῦ ἦ δομοίου περίπου τέρατος δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Ἐπὶ ἐνὸς γλυπτοῦ λίθου παρὰ Furtwängler Gemmen VI 34, ἀναγομένου εἰς τὸν 7ον αἰώνα καὶ διατηροῦντος εἰς τὸ σχῆμα τὴν Μυκηναϊκὴν παράδοσιν, βλέπομεν τὸ αὐτὸν περίπου τέρας μετὰ φολίδων καὶ αἰχμηρῶν ὥτων, ἡ κεφαλὴ δμως δὲν ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τὸ Μινωικὸν τέρας ὡς ἡ «pistrix» τοῦ Γέλωνος. Ὁ Furtwängler συγχρίνει τὸ τέρας τοῦτο πρὸς ἔτερον ἐπὶ Κορινθιακοῦ πίνακος³, ἐφ' οὗ κάθηται θαλάσσιος δαίμων. (Ἡ κεφαλή, ἐντελῶς φανταστική, ὡς πρότυπον ἔσχε τράγον ἢ αἴγα, διότι φαίνονται καλῶς τὰ κέρατα καὶ τὸ γένειον). Μία ἄλλη ἀπεικόνισις, τὴν δόποιαν φέρει ὁ Studniczka ὡς παράδειγμα περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὴν Μινωικὴν «Σκύλλαν»⁴, είναι ἰχθυόμορφον τέρας (εἰκ. 3, 3) καταληγόν εἰς κεφαλὴν κυνὸς ἐπὶ

2. Τὸ Μινωικὸν κυνοκέφαλον τέρας.

1, Σφράγισμα Κνωσοῦ. 2, Ἀργυροῦν δύτον ἐκ τοῦ IV τάφου Μυκηνῶν.

νεύει (Palace I 697) καὶ τὸ δόποιον ὁ Γέλων ἔθηκεν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Συρακουσῶν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τῶν Τυρρηνῶν θαλασσίας νίκης του² (εἰκ. 3, 1). Τὴν ὑπαρξίαν τοῦ αὐτοῦ ἦ δομοίου περίπου τέρατος δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Ἐπὶ ἐνὸς γλυπτοῦ λίθου παρὰ Furtwängler Gemmen VI 34, ἀναγομένου εἰς τὸν 7ον αἰώνα καὶ διατηροῦντος εἰς τὸ σχῆμα τὴν Μυκηναϊκὴν παράδοσιν, βλέπομεν τὸ αὐτὸν περίπου τέρας μετὰ φολίδων καὶ αἰχμηρῶν ὥτων, ἡ κεφαλὴ δμως δὲν ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τὸ Μινωικὸν τέρας ὡς ἡ «pistrix» τοῦ Γέλωνος. Ὁ Furtwängler συγχρίνει τὸ τέρας τοῦτο πρὸς ἔτερον ἐπὶ Κορινθιακοῦ πίνακος³, ἐφ' οὗ κάθηται θαλάσσιος δαίμων. (Ἡ κεφαλή, ἐντελῶς φανταστική, ὡς πρότυπον ἔσχε τράγον ἢ αἴγα, διότι φαίνονται καλῶς τὰ κέρατα καὶ τὸ γένειον). Μία ἄλλη ἀπεικόνισις, τὴν δόποιαν φέρει ὁ Studniczka ὡς παράδειγμα περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὴν Μινωικὴν «Σκύλλαν»⁴, είναι ἰχθυόμορφον τέρας (εἰκ. 3, 3) καταληγόν εἰς κεφαλὴν κυνὸς ἐπὶ

¹ Τὸ σφράγισμα BSA IX σελ. 58, τὸ σφράγισμα δμοῦ καὶ τὸ νέον τεμάχιον τοῦ δύτου Palace of Minos I, σελ. 698 εἰκ. 520 καὶ 521α. Ὡς πρὸς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ πλοίου, ἐφ' οὗ ἐπιβαίνει ὁ ἀποκρούων τὴν ἐπίθεσιν τοῦ τέρατος, ἔχω ἐπιψυλάξεις τὰς δποίας θὰ ἐκθέσω ἀλλαζοῦ. Ἡ κυνόμορφος κεφαλὴ ἐπὶ τοῦ δύτου πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλῆς, διότι φαίνεται ἐναργῶς ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου. Τὸ ὑπὸ τοῦ καθ. Studniczka AM 1906 σ. 51 ὡς Σκύλλα χαρα.. τηριοθὲν τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Μυκηνῶν ἀνεγνωρίσθη ἥδη ὑπὸ τοῦ καθ. Rodenwaldt διὰ τεχνικοὺς λόγους ὡς τεμάχιον μεγάλου ζώου (Fries des Meg. v. Myk. σ. 69, 14). Ταυτοχρόνως καὶ ὁ Eraus ἀνεγνώρισεν ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τὴν παράστασιν αἰγάγον (Palace, I, 698.).

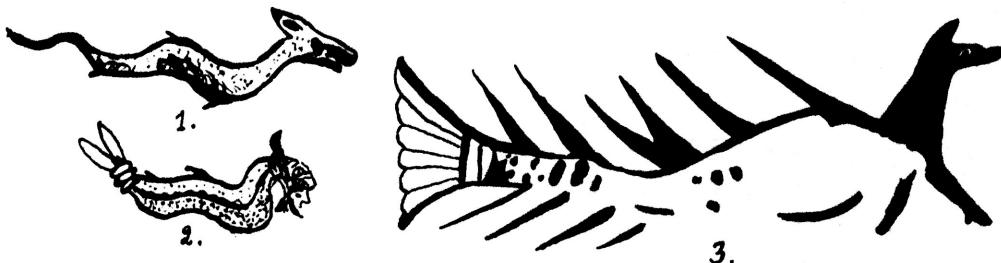
² Head, History of the Coinage of Syracuse πίν. 2.

³ Ant. Deukm. I πίν. 7 ἀριθ. 26.

⁴ A. M. 1906 σελ. 51.

Κορινθιάζοντος δίνου ἐκ Κάτω Ἰταλίας¹. Ἐν ἀκόμη τέλος παράδειγμα τοιούτου τέρατος καταβροχθίζοντος ἄνθρωπον ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν ἐπὶ Χαλκιδικοῦ(;) ἄγγείου² (εἰκ. 3, 2).

Πάντα ταῦτα τὰ τέρατα δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιοιν ὅτι ὡς πρότυπον ἔσχον τὸν καρχαρίαν, τὸν φοβερὸν καὶ ἀδηφάγον ἰχθύν, δοτις ἀποτελεῖ καὶ σήμε-

Εἰκ. 3. Ἑλληνικαὶ ἀπεικονίσεις θαλασσίου τέρατος (πρίστιδος).

ρον ἔτι τὸν τρόμον τῶν ναυτιλλομένων³. Τὸν ἰχθὺν τοῦτον διὰ τὴν ἀγριότητα, τὴν λαιμαργίαν καὶ τοὺς φοβεροὺς ὄδόντας του παρωμοίασαν "Ἐλληνές τε καὶ

¹ Ἰδ. Pottier, Vases ant. du Louvre I, E 421 καὶ πίν. 40. Ὁ Pottier περιγράφει τὸ τέρας ὡς μακρὸν σῶμα πτηνοῦ μετ' οὐρᾶς ἀλέκτορος καὶ κεφαλῆς χυνός ή λύκου. Εἰκὼν τοῦ τέρατος ἐν Strena Helbigiana σελ. 146 (Καρο).

² Τοῦ τέρατος τούτου καὶ ἐν γένει τῆς παραστάσεως τοῦ ἄγγείου (ληκύθου τοῦ Βερολινείου Μουσείου) ὑπάρχει φωτεινὴ προβολὴ ἐν τῷ ἀρχαιολ. φροντιστηρίῳ τοῦ Πανεπ. Βερολίνου, γενομένη, κατὰ τὴν σχετικὴν σημείωσιν, ἐκ τοῦ Apparat τῶν Χαλκιδικῶν ἄγγείων τοῦ Lōschcke. Ἐντεῦθεν ἀντέγραψα τὸ ἰχνογράφημα τῆς εἰκόνος 3 κατ' εὐμενὴ παραχώρησιν τοῦ κ. R. Zahn. Τὸ ἄγγεῖον δὲν εἶναι Χαλκιδικόν. Εἰς τὴν δημοπίευσιν τοῦ A. Rumpf, Chalkidische Vasen, εἰς τὴν δόπιαν ἔχρησιμοποιήθησαν καὶ αἱ προεργασίαι τοῦ Lōschcke, τὸ ἄγγεῖον περιλαμβάνεται εἰς τὸ ἀβέδαια (text, σ. 155, F.). Ὅπο τοῦ Phubl καὶ τοῦ Rumpf περιγράφεται τὸ τέρας ὃς ὄφις ἀσφαλῶς ὅμως εἶναι θαλάσσιον τέρας. Ἡ κεφαλὴ παρουσιάζει ἀναλογίαν πρὸς τὴν τοῦ ἐπὶ Κορινθιακοῦ πινακιδίου τέρατος, ἐφ' οὐ κάθεται θαλάσσιος δαίμων (Ant. Denkm. I, πίν. 7, 16). Ἡ οὐρά καταλήγει εἰς σχῆμα συνήθως παρὰ θαλασσίοις τέρασιν (σχεδὸν ή αὐτὴ π. χ. ἐπὶ νομισμάτων τῆς Ἰτάνου φερόντων ἴπποκαμπον, Br. Mus Cat. 9,13 ἄνω δεξιά). Ὁ κ. Zahn μὲ πληροφορεῖ ὅτι δομία παράστασις τέρατος ὑπάρχει ἐν Bonn. Τὸ τέρας ἔχει συλλάβει τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ μέσου. Δὲν κατώρθωσα δυστυχῶς νὰ ἴδω τὴν ἐργασίαν τοῦ v. Wahl, Monstra marina (Dissertation, 2896). Ἐφ' δοσον γνωρίζω, παρασκευάζει ἐργασίαν περὶ τῶν τοιούτων τερατῶν ὁ Dr. Messerschmidt.

³ Ὅπο τὸ δονομα Καρχαρίας τὸ δόπιον εἶναι κοινὸν ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν μεμορφωμένων Ἑλληνικῶν ταξεων, νοῶ τοὺς ἰχθὺς τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸ γένος τῶν χονδρακάνθων, οἵτινες ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γαλεοί. Τούτων πολλὰ εἴδη εἶναι κοινὰ ἐν τῇ Μεσογείῳ καὶ τοῖς Ἑλληνικοῖς ὄντασιν, Scyllium canicula, scyllium catulus κλπ. Τὸ ὄνομα καρχαρίας (shark, Haifisch) δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον είδος ἰχθύων ἀπέδιδον οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τὸν Keller (Ant. Tierwelt II, 380), ἀλλ' ὑπάρχει ἡ μαρτυρία τοῦ Νικάνδρου παρ' Ἐύσταθίῳ (1714, 35 ἔξ., ἐν Ὁδ. μ. 85) «Νίκανδρος δέ φασιν ὁ Κολοφώνιος ἐν γλώσσαις ἰχθύος αὐτὴν (τὴν Λάμιαν δηλ.) οἰδεν δονομα, καθὰ καὶ τὴν Σκύλλαν, εἰπὼν ὅτι ὁ καρχαρίας ἰχθὺς καὶ λάμια κοὶ σκύλλα καλεῖται». Συνδυάζοντες τὴν μαρτυρίαν ταύτην πρὸς μίαν ἄλλην τοῦ Ἀριστοτέλους, καθ' ἥν ἐν είδος τῶν γαλεῶν καλεῖται σκύλιον (ὡς καὶ ἐν ἄλλῳ κύων, ἵδ. Keller ἔ. ἀ.), συνάγομεν ὅτι καὶ ὁ καρχαρίας ἐνταῦθα ἀνήκει. Ἐπειδὴ σύμφερον καλοῦνται γενικῶς πάντα ταῦτα τὰ εἴδη σκύλλοφαρα, εἶναι πάλιν προφανές ὅτι αἱ γλῶσσαι τοῦ Νικάνδρου καὶ τὸ σκύλιον τοῦ Ἀριστοτέλους πρέπει νὰ εἰχον μεγαλυτέραν διάδοσιν παρὰ τῷ λαῷ ή ἡ δομασία κύνες. Ὁ Heldreich, Faune de Grèce 91 βεβαιοῖ ὅτι ἐνιαχοῦ λέγονται καὶ γαλεοί.

Λατίνοι πρὸς τὸν κύνα καὶ ἐκάλεσαν διὰ τοῦ αὐτοῦ ὄνόματος ('Ελληνιστὶ κύων, σκύλιον, σκύλλα, Λατινιστὶ caniculi, canes, marini canes). Τίποτε φυσικῶτερον λοιπὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀπεικονίσωσι τοῦτον καὶ ὡς ἔχοντα κεφαλὴν κυνός. Οὕτως ἔγεννήθη τὸ τέρας, ὅπερ ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων ὠνομάζετο πρίστις καὶ ὑπὸ τῶν Λατίνων pistrix, ὅπερ ὁ Γέλων ἔχρησιμοποίησεν ὡς ἔμβλημα τῆς νίκης του¹. Κατὰ τὴν κοινὴν ἀντίληψιν ἡ pistrix συμβολίζει γενικῶς κάθε θαλάσσιον τέρας. Ο Keller εἰς τὸ μνημονευθὲν ἔργον του δὲν διαλαμβάνει τι περὶ αὐτοῦ, ὅτι ὅμως ἡ pistrix ἡ πρίστις εἶναι πρὸς παντὸς καρχαρίας καὶ οὐχὶ ἄλλο εἶδος ἵθυος ἢ κύτους (φαλαίνης κλπ.), ἔδειξεν ἐπαρκῶς ὁ Torr². Τὸ παθητικὸν ἐπίγραμμα τοῦ Λεωνίδα, τὸ περιγράφουν πῶς εἰς ναύτης ἐβρώθη ἐν φείχε καταδυθῆ εἰς τὴν θάλασσαν χάριν μιᾶς ἀγκύρας³ διδάσκει, σαφῶς ὅτι ἡ πρίστις μόνον καρχαρίας δύναται νὰ εἶναι καὶ οὐχὶ ἄλλο εἶδος θηρίου. Ή αὐτὴ λοιπὸν τερατοποίησις, ἣν βλέπομεν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Γέλωνος, ἔλαθε χώραν καὶ πολὺ προγενέστερον ἐν τῇ Μινωικῇ ἐποχῇ, πιθανώτατα διότι καὶ οἱ Μινωικοὶ λαοὶ ἐκάλουν τὸν καρχαρίαν δι' ἀναλόγου πρὸς τὸν κύνα ὄνόματος. Τὸ Μινωικὸν τέρας ἔξαγει τὴν κεφαλὴν ἐκ τῶν κυμάτων εἰς τὸ σφράγισμα τῆς Κνωσοῦ, κατὰ τρόπον μοναδικῶς ἀνακαλοῦντα τὴν δμοίαν θέσιν τῶν Καρχαριῶν ὡς ἀπεικονίζονται εἰς τὰς σημερινὰς ζωολογίας, μόλις ὀσφρανθῶσι λείαν τινά. Τὸ τέρας τοῦτο δὲν εἶναι πετραῖόν τι θηρίου ὡς ἡ Σκύλλα παρ'. Ομήρωφ, ἀλλὰ νήχεται ἐλευθέρως εἰς τὰ κύματα καὶ ἐπὶ τοῦ ἀργυροῦ όντοῦ καταδιώκει ναυαγούς. Δὲν εἶναι προφανῶς τίποτε ἄλλο, ἡ ἡ ἀπεικόνισις ἐνὸς συνήθους γεγονότος, τὸ δόποιον ἦτο ἡ φοβερὰ συνέπεια τῶν ναυαγίων τῆς τότε ἐποχῆς. 'Ἐφ' ὅσον γνωρίζω σήμερον δὲν ζῶσιν ἐπικίνδυνοι καρχαρίαι εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας, ἀν καὶ τὸ Ίονιον καὶ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος παρέχουσι τοιούτους μέχρι μήκους ἐνὸς μέτρου. Εἰς παλαιοτέραν ὅμως ἐποχὴν θὰ ἥσαν πολὺ συχνότεροι καὶ μεγαλύτεροι. Ο Πλίνιος δραματικῶς περιγράφει τοὺς κινδύνους τῶν σπογγαλιέων ἐξ αὐτῶν (IX, 151 - 153), ὁ δὲ Παυσανίας τονίζει τοὺς κινδύνους τῶν παρὰ τὰ Μέθανα κολυμβώντων ἔνεκα τοῦ πλήθους τῶν καρχαριῶν (II, 34, 1) οἵτινες ἀνήρχοντο καὶ τοὺς ποταμούς, ὡς τὸν

¹ "Id. Head ε. ἀ. σελ. 10.

² Cecil Torr, Ancient ships σελ. 121.

³ Anth. Pal. VII, 506: Κήν γῇ καὶ πόντῳ κεκρύμμεθα . . . |

ἢ γάρ ἐπ' ἀγκύρης ἔνοχον βάρος εἰς ἄλλα δύνων, |

Ίονιόν θ' ὑγρὸν κῦμα κατερχόμενος, | τὴν μὲν ἔσωσ' - αὐτὸς

δὲ μετάτροπος ἐκ βυθοῦ ἔρρων | ἥδη καὶ ναύταις χειρας

ὅρεγνύμενος, | ἐβρώθην τοιόν μοι ἐπ' ἄγριον εὖ μέγα κῆτος |

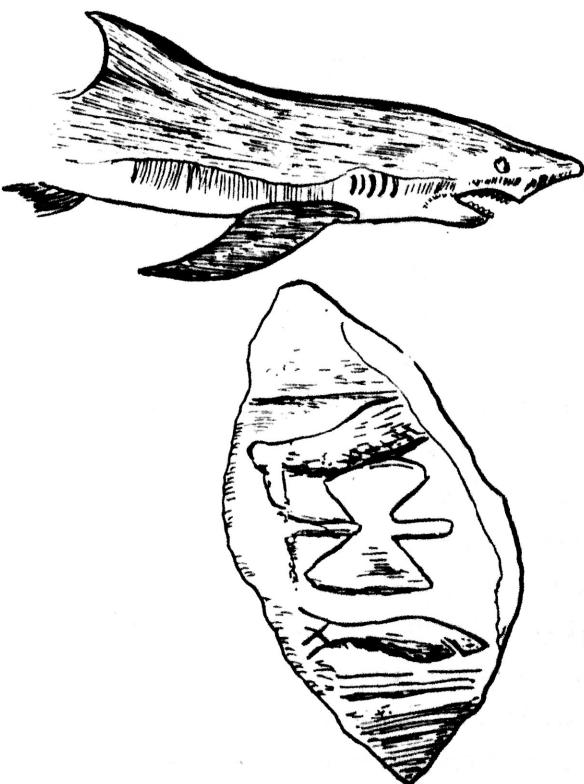
ἥλθεν, ἀπέβρωξεν δ' ἄχρις ἐπ' ὅμφαλιον. | χῆμισυ μὲν ναύται,

ψυχρὸν βάρος, ἐξ ἀλδὸς ἡμῶν | ἥρανθ', ἡμισυ δὲ πρίστις ἀπεκλάσατο. κλπ.

Αῶν τῆς Θεσπρωτίας (Παυσ. IV, 34, 3): είναι δὲ προφανές ὅτι ἐκ τῶν πολλῶν καρχαριῶν ὀνομάσθη μᾶλλον Σκύλλαιον τὸ Ἀργολικὸν ἀκρωτήριον, ἢ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἔκει ἔξερδασαν τὰ κύματα Σκύλλαν τὴν θυγατέρα τοῦ Νίσου (Παυσ. II, 34, 7). Οἱ καρχαρίαι κατὰ τὰ μέρη ἔκεινα τῶν Μεθάνων, προσελκυόμενοι προφανῶς ὑπὸ τοῦ ὑποθέρμου τῶν ὑδάτων, διετηρήθησαν ἐπὶ μακρότατον χρόνον, ὥστε εἰς τὸν Fraser νὰ διηγοῦνται οἱ δόδηγοι του ὅτι μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διεσκορπίσθησαν ἔνεκα τῶν συχναζόντων ἀτμοπλοίων (εἰς Παυσ. II, 34, 1).

Εἶναι λοιπὸν κατὰ ταῦτα βέβαιον, ὅτι λαοὶ κατ’ ἔξοχὴν ναυτικοὶ ὡς οἱ Κρητομυκηναῖοι, εἶχον πικρὰν γνωριμίαν τοῦ φοβεροῦ τέρατος καὶ τοῦτο ἀπεικονίζουσιν εἰς τὰ μνημεῖά των. Ὅτι καὶ εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν ἵτο γνωστὸς ὁ καρχαρίας, χρησιμοποιούμενος ὡς ἴδεόγραμμα, μοῦ φαίνεται ὅτι ἀποδεικνύει τὸ σφράγισμα Scripta Minoa σελ. 19 εἰκ. 19 (πρβλ. καὶ σελ. 152, Palace I σελ. 196 εἰκ. 144). Οἱ ἐνταῦθα παριστανόμενος ἵχθυς (εἰκ. 4) δεικνύει ὅτι εἴναι καρχαρίας ἐκ τῆς θέσεως τοῦ στόματος, ἥτις λοξῶς καὶ λίαν βαθέως εἰκονιζομένη είναι μοναδικὴ εἰς μόνον τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἵχθυών.

Συγκεφαλαιοῦντες καταλήγομεν εἰς τὰ ἔξης: Ἡ Ὄμηρικὴ Σκύλλα παρουσιάζει ὁμοιαίας διαφορὰς ἀπὸ τοῦ οὔτως ὄνομασθέντος Μινωικοῦ τέρατος. Ἡ πρώτη ἔσχεν ὡς πρότυπον γιγάντιον πολύποδα, ἢ δευτέρᾳ τοὺς θηριώδεις καρχαρίας. Ἡ πρώτη δὲν είναι κινητή, καθημένη μονίμως ἐπὶ ἐνὸς σκοπέλου ἐκτὸς τῶν ὑδάτων, ἢ δευτέρᾳ παρουσιάζεται ἐκ τοῦ μέσου τῶν κυμάτων καὶ καταδιώκει τοὺς κολυμβῶντας ναυαγούς. Ἡ πρώτη οὐδεμίαν μιօρφικὴν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν κύνα, ἢ δευτέρᾳ παριστάνεται ὡς κυνοκέφαλον θηρίον. Πάντα ταῦτα τὰ γεγονότα δὲν ἐπιτρέπουσιν, ἐπὶ τοῦ παρόντος τούλαχιστον, νὰ ταυτισθῶσι τὰ δύο τέρατα καὶ νὰ θεωρηθῇ τὸ ἐν πρότυπον τοῦ ἄλλου. Ἀποκεκλεισμένην ἐν τούτοις ἐντελῶς δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐν τῷ μέλλοντι προσέγγισιν τῶν δύο ὑποστάσεων, ἀν ἀπεδεικνύετο τὸ μὲν ὅτι ἡ

Εἰκ. 4. Δεξιά Μινωικὸν σφράγισμα· ἀριστερά εἰκὼν καρχαρίου (Brockhaus).

Σκύλλα συνάπτεται ἐτυμολογικῶς πρὸς τὸ σκύλαξ - σκύλλος, τὸ δὲ ὅτι τὸ Μινωικὸν τέρας δὲν εἶναι τόσον ἀπλοῦν τὴν κατασκευήν, ως ἡ πρίστις τῶν Ἑλλήνων. Ἀμφότερα τὰ τέρατα τὴν γένεσιν ἔσχον ἐκ τῶν κινδύνων τῶν ναυτῶν, ὅπως δήποτε ὅμως ἡ Σκύλλα παριστάνεται πολὺ μεγαλύτερον κακόν, ἀφ' οὗ μεταξὺ ἄλλων κατατρώγει καὶ τοὺς κύνας, τοὺς θηριώδεις ἵθυς ὃν τὴν τερατοποίησιν παριστῶσι τὰ Κρητομυκηναϊκὰ μνημεῖα.

Μάρτιος 1928.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Ν. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

Προσθήκη. Διαρκούσης τῆς διορθώσεως τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναγνώσω τὸ βιβλίον τοῦ Nilsson, Minoan-Mycenaean Religion κλπ. καθὼς καὶ τὸν μόλις ἐμφανισθέντα τόμον II, τῆς τοῦ Eduard Meyer Geschichte des Altertums², ὅστις (σελ. 200) παραδέχεται τὴν ταυτότητα τοῦ Μικωικοῦ τέρατος πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Σκύλλαν. Ὁ Nilssen ἔχει πραγματευθῆ διεξοδικῶς τὸ ζήτημα τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, 38) (Der mykenische Ursprung der griech. Mythologie, Festschrift f. Jakob Wackernagel, 137. Πρὸβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ History of the greek religion, 38), πειρώμενος νὰ ἀποδεῖξῃ ὅτι αἱ ὥνται ταύτης ἀνάγονται εἰς τὸν Μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν οὐχὶ ὅμως καὶ τὸν Μινωικόν. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνει καὶ εἰς τὸ νέον βιβλίον του (σ. 44 - 45 καὶ σημ. 3). Αἱ δυνάμεναι νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς μυθολογικαὶ παραστάσεις τῆς Κρητομυκηναϊκῆς τέχνης προέρχονται ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς Κρήτης ἐξαίρεσιν μόνον ἀποτελούσης τῆς ἀπεικονίσεως τῆς «Σκύλλας». Νομίζω ὅτι νῦν τίθεται ἐκποδὼν καὶ ἡ μοναδικὴ αὕτη ἐξαίρεσις. Εἰς μίαν ἐργασίαν μου, ἥτις δημοσιεύεται ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι προσεπάθησα νὰ ἀποδείξω ὅτι ὁ τύπος τοῦ Γοργονείου καταγεται ἐκ τῆς Μινωικῆς τέχνης, τοῦτο ὅμως δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὰ ἀνωτέρω, διότι, (πλὴν τοῦ ὅτι τὸ Γοργόνειον ἐμφανίζεται καὶ ἐν Μήλῳ καὶ εἶναι γενικῶς μία τῶν λαϊκωτάτων ὑποστάσεων παρ' ὅλοις τοῖς λαοῖς) τὸ Γοργόνειον μετεδόθη διὰ τῆς θρησκευτικῆς ὁδοῦ κατὰ τὴν θεωρίαν μου. Θρησκευτικὰς δὲ ὑποστάσεις ἐκληρονόμησε πολλὰς ἡ Ἑλληνικὴ ἐκ τῆς Μινωικῆς θρησκείας. Μία τοιαύτη ὑπόστασις τῆς Μινωικῆς θεότητος φαίνεται νὰ εἶναι καὶ τὸ ἀρχαϊκὸν Γοργόνειον, συγχέομενον ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν ἀναμφισβήτητως Κρητικῆς καταγωγῆς «Πότνιαν θηρῶν». Ὁ καθηγητὴς G. Karo δι' ἐπιστολῆς του μὲ πληροφορεῖ, ὅτι δὲν πιστεύει καὶ αὐτὸς πλέον εἰς τὴν ταυτότητα τοῦ Μινωικοῦ τέρατος πρὸς τὴν Ὄμηρικὴν Σκύλλαν.

Σ. Μ.